

УДК 159.923:534.3

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2021-1-4>

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ЗДІБНОСТІ У СТУДЕНТІВ З АДИКТИВНОЮ СХИЛЬНІСТЮ ЩОДО ПРОСЛУХОВУВАННЯ МУЗИКИ

Плохих Віктор Володимирович,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри загальної психології
*Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна*

plokhikh_v@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-7897-3417>

Кадуха Олена Сергіївна,
магістр

*Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського*

lenakaduha@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0949-7362>

Мета дослідження – визначення особливостей зв'язку інтелектуальних здібностей з адиктивними проявами щодо захопленості прослуховуванням музики у студентів.

Методи. Досліджуваними виступили 57 студентів. В емпіричному дослідженні були використані такі методики: «Шкала прогресивних матриць» Дж. Равена; «Прості аналогії»; шкала «Спортивний та музичний фанатизм» із методики «Схильність до залежної поведінки» В.Д. Менделевича. Захопленість прослуховуванням музики визначалася за допомогою дослідницької анкети. Статистичний аналіз емпіричних даних проводився з використанням кореляційного аналізу (за Спірменом), критерію U Манна – Уїтні, критерію ϕ^* Фішера.

Результати. Аналіз результатів за методикою В.Д. Менделевича дозволив виокремити у групі досліджуваних проблемну підгрупу з підвищеною схильністю та високою ймовірністю музичної залежності (22 особи). Встановлено, що для досліджуваних проблемної групи вище значення показників: частота прослуховування музики на дозвіллі ($U = 235,5$; $p = 0,022$); бажана виразність музичного ритму ($U = 271,5$; $p = 0,039$); частота втрати відчуття плину часу у процесі прослуховування ($U = 237,0$; $p = 0,012$); частота прослуховування творів у стилях рок ($\phi^* = 1,73$; $p = 0,042$) і хіп-хоп ($\phi^* = 1,8$; $p = 0,036$). Прояви музичної адикції корелюють із: використанням музики для підняття настрою ($r = 0,289$; $p = 0,029$); бажаною гучністю звучання ($r = 0,258$; $p = 0,053$); частотою «занурення в себе» під час прослуховування ($r = 0,350$; $p = 0,008$). Встановлено зворотний зв'язок музичної адикції з показниками інтелектуального розвитку в серіях А ($r = -0,280$; $p = 0,035$) та С ($r = -0,370$; $p = 0,005$) методики Дж. Равена. Визначено, що використання музики для інтелектуальної зосередженості корелює із загальним показником вирішення завдань за Дж. Равеном ($r = 0,260$; $p < 0,051$) та з результативністю пошуку простих аналогій ($r = 0,303$; $p < 0,022$).

Висновки. Виразність адиктивних проявів у студентів-досліджуваних щодо прослуховування музики прямо пов'язана зі зниженням ефективності інтелектуальних функцій, спрямованих на визначення взаємозв'язків та принципів розбудови аналізованої структурної організації. Музика сприяє зосередженості студентів в інтелектуальній діяльності, але надмірне прослуховування музики для розумової зосередженості сприяє втраті особою відчуття реальності та свідомого контролю над діями під час занурення в потоковий стан.

Ключові слова: мислення, пам'ять, смислова переробка інформації, музичний стиль, стан свідомості, захопленість прослуховуванням музики.

INTELLECTUAL ABILITIES OF STUDENTS WITH AN ADDICTIVE TENDENCY TO LISTEN TO MUSIC

Plokhikh Viktor Volodymyrovych,

Doctor of Psychology,
Professor at the Department of General Psychology
V.N. Karazin Kharkiv National University

plokhikh_v@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-7897-3417>

Kadukha Olena Serhiivna,

Master
*South Ukrainian National Pedagogical University
named after K.D. Ushynsky*

lenakaduha@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0949-7362>

Purpose. The purpose of the research is to determine the features of the connection of intellectual abilities with addictive manifestations of passion for listening to music in students.

Methods. The subjects were 57 students. In an empirical study, the following methods were used: “The scale of Progressive Matrices” by J. Raven; “Simple analogies”; scale “Sports and music fanaticism” from the method “Tendency to dependent behavior” by V.D. Mendelevich. Passion for listening to music was determined using a research questionnaire. We performed statistical analysis of empirical data using correlation analysis (according to Spearman), the Mann-Whitney criterion u , and the Fisher criterion φ^* .

Results. Analysis of the results according to the method of V.D. Mendelevich allowed us to identify a problem subgroup with an increased predisposition and a high probability of musical dependence in the group of subjects (22 people). We have found that for the studied group, the highest problems are: the frequency of listening to music at leisure ($U = 235,5$; $p = 0,022$); desired expressiveness of the musical rhythm ($U = 271,5$; $p = 0,039$); frequency of loss of time perception when listening ($U = 237,0$; $p = 0,012$); frequency of listening to works in the rock styles ($\varphi^* = 1,73$; $p = 0,042$) and hip-hop ($\varphi^* = 1,8$; $p = 0,036$). Manifestations of musical addiction correlate with: the use of music to raise the mood ($r = 0,289$; $p = 0,029$); the desired sound volume ($r = 0,258$; $p = 0,053$); the frequency of “immersion in yourself” when listening ($r = 0,350$; $p = 0,008$). The feedback of musical addiction with indicators of intellectual development in Series A ($r = -0,280$; $p = 0,035$) and C ($r = -0,370$; $p = 0,005$) methods of J. Raven. We have determined that the use of music for intellectual concentration correlates with the overall indicator of problem-solving, according to J. Raven ($r = 0,260$; $p < 0,051$) and with the effectiveness of searching for simple analogies ($r = 0,303$; $p < 0,022$).

Conclusions. The severity of addictive manifestations among studied students about listening to music is directly related to a decrease in the effectiveness of intellectual functions. Those functions aim at determining the relationships and principles of development of the analyzed structural organization. Music contributes to students' concentration in intellectual activities, but excessive listening to music for mental concentration contributes to the loss of a person's sense of reality and conscious control over actions when immersed in a flowing state.

Key words: *thinking, memory, semantic processing of information, musical style, state of consciousness, passion for listening to music.*

Вступ

Новітня техніка і технології надають сучасній людині широкий спектр можливостей для ефективної організації праці, навчання, дозвілля. Водночас недоцільне й надмірне використання досягнень цивілізації сприяє й загрозам негативних трансформацій особистості, провокує формування та закріплення адиктивних уражень на кшталт комп'ютерної залежності, інтернет-адикції. Це стосується й захопленості людей необмеженим прослуховуванням музики. Музика і сама собою була і залишається могутнім чинником впливу на психічну організацію. Музика здатна ініціювати і підсилювати будь-які емоційні стани

і переживання людини. До того ж натепер створюються музичні композиції і навіть жанри з орієнтацією на провокування у слухача певних ефектів сприйняття і переживань (Хезмондалш, 2014).

Сучасна звуковідтворювальна апаратура дозволяє чинити різноманітний вплив на слухача в будь-яких варіаціях і акцентах, і невизначено довго. Завдяки сучасним портативним програвачам і зручним навушникам людина може прослуховувати музику будь-де і будь-коли. Надмірне ж «занурення» особи в музичні варіації з їх систематичним підкріпленням приємними враженнями та задоволенням може викликати музичну залежність,

деструктивні зміни особистості. І останнє особливо стосується осіб із нестійкою психічною організацією, осіб із недостатньо визначеними або взагалі несформованими конструктивними життєвими орієнтирами і цінностями.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Будь-яка адикція тією чи іншою мірою «захоплює» всю особистісну організацію. Передусім це стосується емоційно-вольової сфери. Водночас найважливішим виразом закріплення адиктивної поведінки є формування в людини як основи світосприйняття образу віртуальної реальності. Система відношень в цьому образі здебільшого містить не природні зв'язки в системі «людина – оточення», а гіперболізовані й викривлені у своєму значенні складники психічного комплексу з адиктивним агентом у центрі. Водночас осередок контролю за поведінкою залежної людини значною мірою змінює внутрішню локалізацію на зовнішню; суб'єктність втрачається.

Звісно, радикальні зміни в образі світу і світогляді особистості з укоріненою адиктивною поведінкою відбуваються на процесах когнітивної сфери. Відбиток стрижневої спрямованості процесів віртуальної реальності несуть на собі аперцепція, організація довгострокової пам'яті, генерація образів уяви, антиципація, інтерпретація фактів. У цьому аспекті в нашому попередньому дослідженні у студентів було встановлено зв'язок інтернет-адиктивної поведінки зі зниженою ефективністю смислової переробки інформації в реалізацію продуктивних функцій пам'яті і мисленнєвого синтезу (Плохих та ін., 2014).

У роботі А.Ю. Акопова визначаються три ключові передумови для формування в людини адиктивної поведінки (Акопов, 2008). Такими передумовами є: зсув мотиву й мети діяльності на засоби досягнення задоволення й маніпулювання; переведення себе у приємний змінений стан свідомості через маніпулювання відповідними засобами; фіксація в пам'яті зв'язку засобів для маніпулювання і наступного стану задоволення. Останнє, власне, і є позитивним підкріпленням і закріпленням умовно-рефлекторних реакцій. Гедоністично розфарбовані рефлекторні комплекси захопленості музикою реалізуються у пристрасті до прослуховування композицій певних музичних стилів, у музичному фанатизмі.

Варто зазначити, що за своєю психологічною організацією виконання і прослуховування музичних композицій суттєво відрізняються. Музичні виконавці в межах необхідного самі задають ритм, темп, мелодійне наповнення звучання. Локус контролю їхніх дій і переживань насамперед внутрішній. Як наслідок, у разі достатньої синхронізації задуму і його реалізації талановиті

виконавці можуть «занурюватися» у власноруч створений натхнений потоковий стан (Чиксентмихайи, 2013). І, навпаки, слухач є веденим, а в разі втрати критичності він стає залежним від потоку звучання. В останньому варіанті ефект від прослуховування значною мірою залежить від побудови, особливостей і змісту музичної композиції, від поточних умов.

Комплексна реалізація вказаних вище передумов адиктивної поведінки щодо прослуховування музики достатньо узгоджується з теоретичною моделлю «ситуація – функція – уподобання», яка пояснює виникнення й закріплення музичних уподобань (Schäfer, 2016). Відповідно до означеної моделі ситуація насиченого емоціями прослуховування стикається з реалізацією певної функції музики, підкріплюється задоволенням і закріплюється як уподобання, а надалі – і як пристрасть. Водночас саму ситуацію прослуховування варто розглядати як розмаїття внутрішньоособистісних і зовнішніх чинників. До перших варто віднести цінності, настанови, стан особистості, індивідуально-психологічні особливості (Плохих та ін., 2020; Хезмондалш, 2014; Lonsdale, 2019). Зовнішні чинники визначаються обстановкою прослуховування, особливостями побудови і змісту самих музичних композицій.

Новітні технічні пристрої, які створюють умови для практично необмеженого прослуховування музики, сприяють швидкому і надійному закріпленню будь-яких музичних уподобань. І сучасна молодь віддає перевагу високому темпу, виразному ритму, значній гучності звучання. Натепер велику популярність у юних та молодих слухачів мають композиції у стилях рок, реп, хіп-хоп, джаз, поп. Для них насамперед важливе отримання не просто задоволення, а насолоди від музики (Nowack, 2019; Upadhyay та ін., 2017).

Гедоністична спрямованість організації життєдіяльності багатьох представників молодого покоління є очевидною. Водночас за прослуховуванням музики залишають і низку функцій, пов'язаних з інтелектуальною діяльністю. До цих функцій відносять: когнітивну, самоусвідомлення, самовдосконалення, інтелектуального зосередження (Сазонова, 2019; Lonsdale, 2019; Schäfer та ін., 2013b). Однак не будь-яка музика сприяє плідній інтелектуальній діяльності. Наприклад, фонові рок-музика може негативно впливати на смислове запам'ятовування тексту, а під час вирішення складних завдань узагалі потрібна тиша (Наришкіна та ін., 2015; Хезмондалш, 2014).

Стіяка пристрасть і уподобання щодо музики складаються переважно в дитинстві, підлітковому і юнацькому віці (Повстан та ін., 2018; Хезмондалш, 2014). І особливо

важливим для організації процесів виховання і навчання учнів та студентів є розуміння того, як захопленість прослуховуванням музики, а у граничному варіанті – адиктивна поведінка, відбивається на результативності інтелектуальної діяльності слухача, на його розумінні справжніх відносин реальності.

Мета дослідження – визначення особливостей зв'язку інтелектуальних здібностей з адиктивними проявами щодо захопленості прослуховуванням музики у студентів.

2. Методологія та методи

В емпіричному дослідженні брали участь 57 студентів віком від 17 до 22 років. Досліджуваним пропонувалося виконати низку стандартизованих методик та надати відповіді на питання дослідницької анкети.

Рівень розвитку невербального інтелекту і логічність мислення досліджуваних визначалися за методикою Дж. Равена («Шкала прогресивних матриць»). В аспекті діагностування вербального інтелекту використовувалася методика «Прості аналогії». Ступінь адиктивних проявів щодо захопленості прослуховуванням музики в досліджуваних встановлювався за допомогою шкали «Спортивний та музичний фанатизм» (розроблена Е.А. Гагаріною) з методики «Схильність до залежної поведінки» В.Д. Менделевича. За отриманими результатами досліджувані відносилися до таких розрядів адиктивної ураженості, як: відсутність тенденції до залежності; ознаки тенденції до залежності; ознаки підвищеної схильності до залежності; ознаки високої ймовірності залежності.

Прояви адиктивної поведінки можуть розглядатися в різних, але взаємопов'язаних аспектах. По-перше, можуть визначатися загальні адиктивні реалізації, у яких порушується адекватне сприйняття людиною цілісної реальності й виникає гіпертрофована перевага в бік окремого сегмента дійсності, значення якого занадто гіперболізується (Акопов, 2008). По-друге, важливо визначати ступінь захопленості людиною різними сторонами окремих напрямів життєдіяльності (Плохих та ін., 2020; Хезмондалш, 2014; Nowack, 2019). Саме останній аспект розкривається через застосування складеної дослідницької анкети. Питання анкети спрямовувалися на визначення в кількісному вимірі різних проявів захопленості досліджуваних-студентів прослуховуванням музики. Досліджувані відповідали на такі анкетні запитання: «Оцініть значущість музики у Вашому житті?»; «Як часто Ви слухаєте музику?»; «Як часто Ви використовуєте персональні засоби (наушники) для прослуховування музики?»; «Музику з якою виразністю ритму Ви любляете слухати?»; «З якою гучністю Ви зазвичай

слухаєте музику?»; «Як часто Ви змінюєте стиль музики, яка прослуховується?»; «Чи допомагає Вам музика в «боротьбі» з поганим настроєм?»; «Якою мірою Ви захоплені прослуховуванням музики тоді, коли виконуете діяльність: А) навчальну; Б) спортивну; В) трудову; Г) для дозвілля (вільний час)»; «Як часто через прослуховування музики Ви втрачали відчуття плину часу?»; «Як часто під час прослуховування музики Ви «занурюєтеся в себе» і відволікаєтеся від зовнішніх обставин?»; «Як часто Ви слухаєте музику під час виконання інтелектуальної діяльності?»; «Чи допомагає Вам прослуховування музики сконцентруватися під час інтелектуальної діяльності?»; «Якою мірою в музичній композиції для Вас важлива мелодія?»; «Якою мірою в музичній композиції для Вас важливий ритм?»; «Якою мірою в музичній композиції для Вас важливий зміст тексту?». Досліджуваному пропонувалося обрати той рівень виразності відповідної ознаки (з п'яти можливих), який найбільше відповідає його захопленості прослуховуванням музики.

В анкеті пропонувалося відкрите запитання щодо уподобань досліджуваних у виборі для прослуховування музичних творів та виконавців. Запитання було таким: «Творчість яких композиторів і виконавців Вас приваблює? Назвати трьох або більше». На підставі отриманих відповідей визначалися ті музичні стилі, яким студенти віддавали перевагу під час вибору бажаної музики. Також для кожного досліджуваного як змінна визначалася кількість музичних стилів, яким віддавалася перевага (різноманітність музичних уподобань).

Кількісний аналіз даних проводився з використанням статистичного пакета IBM SPSS Statistics 20. Було застосовано кореляційний аналіз (за Спірменом), критерій U Манна – Уїтні, критерій ϕ^* – кутове перетворення Фішера.

3. Результати та дискусії

Визначався відсотковий розподіл досліджуваних за рівнем виразності проявів музичної залежності / адикції, діагностованої за методикою В.Д. Менделевича (рис. 1). Рівні відсутності тенденції й окремих ознак тенденції до залежності вважалися безпроблемними, а досліджувані з відповідними показниками (35 осіб) були віднесені до підгрупи 1. Досліджувані з підвищеною схильністю та високою ймовірністю музичної залежності (22 особи) увійшли в підгрупу 2 проблемних особистостей.

Встановлювалися розбіжності між підгрупами досліджуваних за показниками захопленості прослуховуванням музики, визначеними за допомогою дослідницької анкети (табл. 1).

Рис. 1. Розподіл досліджуваних групи за рівнями залежності від музики

Значення деяких показників захопленості прослуховуванням музики в підгрупах не розрізняються, але для групи загалом вони корелюють із виразністю проявів музичної адикції. Це стосується ступеня значення музики в житті досліджуваних ($r = 0,459$; $p < 0,001$), функціонального використання музики для «боротьби» з поганим настроєм ($r = 0,289$; $p = 0,029$), бажаної гучності звучання ($r = 0,258$; $p = 0,053$), «занурення

в себе» під час прослуховування музики ($r = 0,350$; $p = 0,008$).

Часто-густо музичні уподобання упредмечуються у виборі людиною музичних композицій та виконавців певного стилю. За результатами аналізу відповідей досліджуваних-студентів було встановлено найбільшу ймовірність у віданні ними переваги насамперед чотирьом музичним стилям: року (0,32); репу (0,60); хіп-хопу (0,40); поп-музиці (0,61). Саме стосовно переваг у бажаності цих стилів і порівнювалися підгрупи досліджуваних (табл. 2). Водночас для всієї групи досліджуваних було встановлено більш-менш виражені прямі кореляційні зв'язки різноманітності музичних уподобань з ефективністю визначення простих аналогій ($r = 0,464$; $p < 0,001$), серією E ($r = 0,341$; $p = 0,009$) та загальним показником ($r = 0,247$; $p = 0,061$) реалізації методики Дж. Равена.

Підгрупи порівнювалися за показниками розвитку інтелектуальних здібностей досліджуваних, діагностованими за методикою Дж. Равена (табл. 3).

У загальній групі встановлено кореляційний зв'язок ефективності визначення простих аналогій з ефективністю виконання складних завдань методики Дж. Равена (відповідно для серій: C – $r = 0,261$ за $p = 0,048$; D – $r = 0,245$ за $p = 0,064$; E – $r = 0,252$ за $p = 0,056$; загальний показник – $r = 0,303$ за $p = 0,021$). Водночас достовірних розбіжностей у визначенні простих аналогій досліджуваними підгруп

Таблиця 1

Статистичне порівняння (U-критерій Манна – Уїтні) показників захопленості прослуховуванням музики в досліджуваних підгруп 1 ($n = 35$) і 2 ($n = 22$)

Підгрупа	Статистичний параметр	Показники захопленості прослуховуванням музики			
		Частота прослуховування	Виразність ритму	Частота прослуховування на дозвіллі	Відчуття втрати плинності часу
1	Me	4	4	4	2
	min	2	2	1	1
	max	5	5	5	4
2	Me	5	4	4	3
	min	3	3	2	1
	max	5	5	5	5
	U	287,500	271,500	253,500	237,000
	p	0,077	0,039	0,022	0,012

Таблиця 2

Статистичне порівняння (ϕ^* – кутове перетворення Фішера) переваг щодо вибору музичних стилів досліджуваними підгруп 1 ($n = 35$) і 2 ($n = 22$)

Підгрупа	Статистичний параметр	Музичні стилі			
		Рок	Реп	Хіп-хоп	Поп
1	% частина	23	57	31	66
2	% частина	45	64	55	55
	ϕ^*	1,730	0,530	1,800	0,830
	p	.042	> 0,100	0,036	> 0,100

не виявлено ($U = 325,000$; $p = 0,319$). Однак ефективність генерування простих аналогій корелює в загальній групі із «зануренням у себе» під час прослуховування музики ($r = 0,368$; $p = 0,005$), яке, як також показано вище (див. табл. 1), прямо пов'язане з виразністю музичної адикції ($r = 0,425$; $p = 0,001$). До того ж із «зануренням у себе» під час прослуховування музики у групі прямо пов'язана й ефективність реалізації складних завдань серії Е ($r = 0,356$; $p = 0,007$). Поряд із представленим варто вказати на зворотний зв'язок у групі ефективності серії А з відчуттям втрати плинину часу ($r = -0,266$; $p = 0,045$), тоді як таке відчуття прямо пов'язане із «зануренням у себе» ($r = 0,441$; $p < 0,001$).

Для всієї групи досліджуваних встановлювалися зв'язки показників інтелектуального розвитку з виразністю проявів музичної адикції та важливістю текстів бажаних музичних композицій (табл. 4). Також було визначено, що функціональне використання музики з метою концентрації уваги в інтелектуальній діяльності корелює із загальним показником вирішення завдань за Дж. Равеном ($r = 0,260$; $p < 0,051$) та з ефективністю пошуку простих аналогій ($r = 0,303$; $p < 0,022$).

Отримані в дослідженні значення показників захопленості студентами прослуховуванням музики (див. табл. 1, кореляційні зв'язки) практично збігаються з результатами нашого

попереднього дослідження (Плохих та ін., 2020). Ці ж результати відповідають і виразним проявам у групі досліджуваних музичної адикції. Водночас проблемними в аспекті прогресування адиктивної поведінки є до 40% складу групи (див. рис. 1). Підвищення значення музики для досліджуваних разом із збільшенням частоти прослуховування музичних творів має позитивне підкріплення задоволенням і уникненням незадоволення. У такому варіанті підкріплення мета естетичного й особистісного вдосконалення від прослуховування музики зсувається на застосування музики як засобу для отримання задоволення, на вочевидь функціональне її використання. Поряд із представленою передумовою адиктивної трансформації особистості (Акопов, 2008) у досліджуваних проблемної групи під час прослуховування музики відбувається і суттєве підвищення частоти втрати відчуття плинину часу (див. табл. 1), що є характерним для зміненої свідомості (Козлов, 2016; Schäfer та ін., 2013a). Власне це за своїми ключовими ознаками і є «зануренням» особи в потоковий, трансний стан.

Разом з означеними результатами виступає й закріплення іншої характерної для адикцій тенденції – прогресування підсилення бажаної інтенсивності адиктивного агента. Для прослуховування музики це стосується збільшення гучності, виразності ритму і темпу

Таблиця 3

Статистичне порівняння (U-критерій Манна – Уїтні) показників інтелектуальних здібностей, визначених за методикою Дж. Равена, у досліджуваних підгрупи 1 (n = 35) і підгрупи 2 (n = 22)

Підгрупа	Статистичний параметр	Показники інтелектуальних здібностей					Узагальнений показник
		серія А	серія В	серія С	серія D	серія Е	
1	<i>Me</i>	11,0	10,0	10,0	10,0	6,0	47,0
	<i>min</i>	8,0	6,0	3,0	3,0	0,0	25,0
	<i>max</i>	12,0	12,0	12,0	12,0	11,0	57,0
2	<i>Me</i>	11,0	11,0	9,0	8,5	5,5	42,5
	<i>min</i>	1,0	2,0	2,0	0,0	1,0	12,0
	<i>max</i>	12,0	12,0	12,0	12,0	10,0	56,0
	U	283,000	383,500	266,500	327,000	325,500	299,500
	p	0,075	0,980	0,050	0,335	0,326	0,160

Таблиця 4

Коефіцієнти кореляції у групі досліджуваних (n = 57) між показниками інтелектуальних здібностей та захопленості прослуховуванням музики

Захопленість прослуховуванням музики	Статистичний параметр	Показники інтелектуальних здібностей						Прості аналогії
		Тест Дж. Равена						
		серія А	серія В	серія С	серія D	серія Е	загальний	
Адикція музична	<i>r</i>	-0,280	-0,055	-0,370	-0,180	-0,114	-0,192	-0,125
	<i>p</i>	0,035	0,684	0,005	0,180	0,398	0,153	0,356
Важливість тексту	<i>r</i>	0,245	0,287	0,298	0,285	0,291	0,338	-0,005
	<i>p</i>	0,066	0,031	0,025	0,031	0,028	0,010	0,968

звучання (див. табл. 1, кореляційні зв'язки). Така тенденція разом з акцентуванням на функціональному, маніпулятивному використанні музики упредмечується у сформованій у досліджуваних пристрасті до прослуховування музичних творів у стилях рок, хіп-хоп, дечо і реп (див. табл. 2).

Аналіз результатів дослідження показав, що прослуховування музики допомагає студентам краще концентрувати увагу на вирішенні інтелектуальних завдань. Однак у цьому аспекті є і свої обмеження. У дослідженні L. Taruffi зі співавторами встановлено, що високоритмічна музика, яка сприяє переживанню радості, ініціює загальне збудження особи й обмежує продуктивність процесу спонтанного утворення думок, зсуває фокус уваги з ментальної сфери на сприйняття зовнішніх звукових коливань (Taruffi та ін., 2017). В одному з наших попередніх досліджень, де експериментально встановлювався вплив різноманітної фонові музики на продуктивність мнемічної діяльності студентів, було виявлено, що музика у стилі рок сприяє суттєвому зниженню ефективності смислового запам'ятовуванні тексту, але не відбивається на механічному запам'ятовуванні (Наришкіна та ін., 2015). В іншому нашому дослідженні під час вивчення спорідненої до музичної адикції інтернет-адикції (інформаційне визначення) аналогічно було визначено наявність пригнічення у студентів із виразною адиктивною поведінкою процесів смислової переробки інформації (Плохих та ін., 2014). У поточних результатах також було встановлено, що в досліджуваних проблемної групи потерпають мисленнєві функції смислової переробки інформації (див. табл. 3 і табл. 4). Ці функції у процесі вирішення завдань відповідають за визначення зв'язків інформаційних складників, за встановлення принципів та закономірностей аналізованих інформаційних структур. Водночас розв'язання простих завдань на пошук вербальних аналогій у досліджуваних не потерпає (див. табл. 4).

Активність мислячої свідомості слухачів виявляється й в іншому. Актуалізація інтелектуальних здібностей досліджуваних пов'язана з наданням особливого значення текстам музичних творів як носіям смислу (див. табл. 4). Смысл текстового супроводу музики найбільш чітко визначає представлені в ментальній сфері співвідношення дійсності, настанову і стан слухача (Хезмондалш, 2014). В означеному результаті, вочевидь, виступає реалізація когнітивної функції музики, функції самоусвідомлення (Сазонова, 2019; Schäfer та ін., 2013b).

Продуктивна інтелектуальна діяльність, з одного боку, вимагає від людини концентрації уваги на думках, необхідного рівня «зану-

рення в себе». З іншого боку, за отриманими нами результатами видно, що «занурення в себе» корелює також із прогресуванням проявів музичної адикції, із частою втратою досліджуваними відчуття плину часу. За значної втрати особою відчуття плину часу поряд з адиктивною потоковою звуженістю можливості свідомого керування послідовністю думок часто-густо сходять нанівець. Отже, представлені результати свідчать про те, що «занурення в себе» у досліджуваних під час прослуховування музики може сприяти розумовій діяльності тільки деякою мірою. У разі подальшого «занурення» свідомість людини з високою ймовірністю буде змінюватися, і ці зміни будуть не на користь ефективній інтелектуальній діяльності.

Мисленнєвим процесам досліджуваних сприяє і широта інтересів щодо музичних стилів. Це відповідає значенню дивергентного мислення для продуктивності пошукової інтелектуальної діяльності (Солсо, 2002). Однак і в цьому разі такий позитивний ефект можливий лише за помірної захопленості людини прослуховуванням музики. В адиктивному варіанті інтереси слухача рано чи пізно звужуються, спрощуються.

Висновки

Адиктивність студентів-досліджуваних щодо прослуховування музики виявляється через комплекс ознак, до яких можна віднести такі, як: підвищення суб'єктивного значення музики; збільшення частоти прослуховування в різних умовах; імовірна втрата відчуття плину часу; підсилення зосередженості на ментальних репрезентаціях; бажане підвищення гучності звучання з відданням переваги виразному ритму та швидкому темпу, що часто-густо упредмечується в різноманітних музичних композиціях у стилях рок та хіп-хоп.

Виразність адиктивних проявів у студентів-досліджуваних щодо прослуховування музики прямо пов'язана зі зниженням ефективності інтелектуальних функцій, спрямованих на визначення взаємозв'язків та принципів розбудови аналізованої структурної організації.

Музика сприяє зосередженості студентів в інтелектуальній діяльності, але надмірне прослуховування музики для розумової зосередженості сприяє втраті особою відчуття реальності та свідомого контролю над діями за занурення в потоковий / трансний стан.

Загальні інтелектуальні здібності невербального порядку та здібності щодо визначення простих вербальних аналогій у досліджуваних-студентів прямо пов'язані з наданням ними значення змістовому текстовому наповненню музичних композицій, а також із різноманітністю їхніх музичних уподобань.

Перспективним для дослідження варто вважати вплив прослуховування студентами гучної музики з виразним ритмом та високим темпом

на ефективність їхньої мисленнєвої діяльності, на продуктивні функції пам'яті в оптимізації реорганізації різноманітної інформації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Акопов А.Ю. Свобода от зависимости. Социальные болезни Личности. Санкт-Петербург : Речь, 2008. 224 с.
2. Козлов В.В. Психотехнологии измененных состояний сознания : монография. Москва : Психотерапия, 2016. 400 с.
3. Нарішкіна О.В., Плохих В.В. Вплив різноманітного звукового фону діяльності на ефективність короткочасної пам'яті студентів. *Наука і освіта. Психологія*. 2015. № 1/СХХХ. С. 120–125.
4. Плохих В.В., Акимов С.К. Особенности реализации когнитивных процессов у интернет-аддиктов. *Психологический журнал*. Москва : Наука, 2014. Т. 35. № 3. С. 58–68.
5. Плохих В.В., Яковлева Т.А., Майер Ю.В. Функциональная связь пристрастия к прослушиванию музыки с психологическими защитами студентов. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2020. № 1. С. 46–56.
6. Развивающее значение музыкального темпа при восприятии музыки / Л.А. Повстан и др. *Вестник психологии и педагогики Алтайского государственного университета*. 2018. № 2. С. 58–64.
7. Сазонова И.Г. Актуализация социальных функций музыки в восприятии музыкальных жанров (на примере социальной перцепции студентов). *Вестник Московского государственного областного университета : электронный журнал*. 2019. № 2. С. 126–140. ISSN 2224-0209. URL: www.evestnik-mgou.ru (дата звернення: 20.12.2020).
8. Солсо Р.Л. Когнитивная психология. Москва : Трикола ; Либерея, 2002. 600 с.
9. Хезмондалш Д. Музыка. Почему она так важна для нас. Харьков : Изд. Гуманит. центр / Олива И.В., 2014. 240 с.
10. Чиксентмихайи М. Эволюция личности. Москва : Альпина нон-фикшн, 2013. 420 с.
11. Lonsdale A.J. Emotional intelligence, alexithymia, stress, and people's reasons for listening to music. *Psychology of Music*. 2019. Vol. 47. Issue 5. P. 680–693.
12. Nowack K. Unfinished sympathies: Influence of individual temporal orientation on music preferences. *Psychology of Music*. 2019. Vol. 47. Issue 5. P. 736–746.
13. Schäfer T., Fachner J., Smukalla M. Changes in the representation of space and time while listening to music. *Front Psychol*. 2013. № 4. P. 508. DOI: 10.3389/fpsyg.2013.00508.
14. Schäfer T. The Goals and Effects of Music Listening and Their Relationship to the Strength of Music Preference. *PLoS One*. 2016. № 11(3), e0151634. DOI: 10.1371/journal.pone.0151634.
15. The psychological functions of music listening / T. Schäfer et al. *Front Psychol*. 2013. № 4 P. 511. DOI: 10.3389/fpsyg.2013.00511.
16. Taruffi L., Pehrs C., Skouras S., Koelsch S. Effects of Sad and Happy Music on Mind-Wandering and the Default Mode Network. *Sci Rep*. 2017. № 7 (1). P. 14396. DOI: 10.1038/s41598-017-14849-0.
17. Exploring the nature of music engagement and its relation to personality among young adults / D.K. Upadhyay et al. *International Journal of Adolescence and Youth*. 2017. № 22:4. P. 484–496. DOI: 10.1080/02673843.2016.1245150.

REFERENCES:

1. Akopov A.Yu. (2008). *Svoboda ot zavisimosti. Sotsialnye bolezni Lichnosti [The freedom from the addiction. The social diseases of the personality]* (p. 224). SPb.: Rech. [in Russian].
2. Kozlov V.V. (2016). *Psikhotekhnologii izmenennykh sostoianii soznaniia. Monografiia [Psychotechnology of altered states of consciousness. Monograph]* (p. 400). M. : Psikhoterapiia. [in Russian].
3. Naryshkina O.V., Plokhikh V.V. (2015). Vplyv riznomanitnoho zvukovoho fonu diialnosti na efektyvnist korotkochasnoi pamiaty studentiv [Influence of various background sounds of activity on efficiency of students' short-term memory]. *Nauka i osvita. Psykholohiia*, 1/СХХХ, 120–125. [in Ukrainian].
4. Plokhikh V.V., Akimov S.K. (2014). Osobennosti realizatsii kognitivnykh protsessov u internet-addiktov [Features of the implementation of cognitive processes in the Internet addicts]. *Psikhologicheskii zhurnal, IP RAN*. M. : Nauka, 35 (3), 58–68. [in Russian].
5. Plokhikh V.V., Iakovleva T.A. & Maier Iu.V. (2020). Funktsionalnaia sviaz pristrastia k proslushivaniiu muzyki s psikhologicheskimi zashchitami studentov [Functional connection of addiction to listening to music with psychological defenses of students]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia Psikhologichni nauky*, 1, 46–56 [in Russian].
6. Povstian L.A., Kolupaiko T.V., Iudina T.M. & Liubimova O.M. (2018). Razvivaiushchee znachenie muzykalnogo tempa pri vospriatii muzyki [Developing value of musical tempo in the perception of music]. *Vestnik psikhologii i pedagogiki AltGU*, 2, 58–64 [in Russian].
7. Sazonova I.G. (2019). Aktualizatsiia sotsialnykh funktsii muzyki v vospriatii muzykalnykh zhanrov (na primere sotsialnoi pertseptsii studentov) [Actualization of the social functions of music in the perception of musical genres (by the example of students' social perception)]. *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta (elektronnyi zhurnal)*, 2, 126–140. ISSN 2224-0209 URL: www.evestnik-mgou.ru [in Russian].
8. Solso R.L. (2002). *Kognitivnaia psikhologiya [Cognitive psychology]* (p. 600). M. : “Trivola”, “Libereia” [in Russian].
9. Khezmondalsh D. (2014). *Muzyka. Pochemu ona tak vazhna dlia nas [Music. Why it is so important for us]* (p. 240). Kh.: Izd-vo Gumanitarnyi tsentr / Oliva I.V. [in Russian].
10. Chiksentmikhaii M. (2013). *Evoliutsiia lichnosti [The personality evolution]* [The personality evolution] (p. 420). M. : Alpina non-fikshn [in Russian].

11. Lonsdale A.J. (2019). Emotional intelligence, alexithymia, stress, and people's reasons for listening to music. *Psychology of Music*, 47 (5), 680–693.
12. Nowack K. (2019). Unfinished sympathies: Influence of individual temporal orientation on music preferences. *Psychology of Music*, 47 (5), 736–746.
13. Schäfer T., Fachner J. & Smukalla M. (2013a). Changes in the representation of space and time while listening to music. *Front Psychol*, 4: 508. DOI: 10.3389/fpsyg.2013.00508.
14. Schäfer T. (2016). The Goals and Effects of Music Listening and Their Relationship to the Strength of Music Preference. *PLoS One*, 11 (3): e0151634. DOI: 10.1371/journal.pone.0151634.
15. Schäfer T., Sedlmeier P., Städtler C. & Huron D. (2013b). The psychological functions of music listening. *Front Psychol*, 4: 511. DOI: 10.3389/fpsyg.2013.00511.
16. Taruffi L., Pehrs C., Skouras S. & Koelsch S. (2017). Effects of Sad and Happy Music on Mind-Wandering and the Default Mode Network. *Sci Rep*, 7 (1): 14396. DOI: 10.1038/s41598-017-14849-0.
17. Upadhyay D.K., Shukla R., Tripathi V.N. & Agrawal M. (2017). Exploring the nature of music engagement and its relation to personality among young adults. *International Journal of Adolescence and Youth*, 22: 4, 484–496. DOI: 10.1080/02673843.2016.1245150

Стаття надійшла до редакції 18.01.2021.
The article was received 18 January 2021.

УДК 159.9.072:159.923
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2021-1-5>

ТЕСТ-ПИТАЛЬНИК ДЛЯ ДІАГНОСТИКИ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ СВІТОГЛЯДНИХ УЯВЛЕНЬ ОСОБИСТОСТІ

Савчин Мирослав Васильович,
доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

msavchun@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2481-4661>

Мета статті – теоретичне і практичне обґрунтування тест-питальника «Фундаментальні світоглядні орієнтації особистості», опис етапів його створення.

Методи. Використані такі методи: теоретичний аналіз, емпіричне дослідження. Описано варіант тестового питальника, методика його застосування й обчислення кількісних даних.

Результати та висновки. Констатується, що діагностика психологом фундаментальних ставлень особистості до себе, до інших людей, до життя, світу та духовної сфери дозволяє йому ефективніше надавати допомогу тому, хто її потребує, клієнту чи пацієнту, у зміцненні його психічного, психологічного, соціального, морального та духовного здоров'я. Вказується на конструктивність ідеї Дж. Пауелла про залежність повноти людського життя від бачення, способів розуміння власного внутрішнього світу, світу інших, смислу життя, ставлення до природи та духовної реальності. Зазначається, що створений автором для психотерапевтичних цілей питальник не можна використати з діагностичною метою у зв'язку з низькою надійністю одержуваних кількісних результатів. Охарактеризовані напрями адаптації пунктів та критерії формулювання нових авторського варіанта діагностичного тест-питальника «Фундаментальні світогляди орієнтації особистості». У ролі експертів сформульованих шкал та їхніх пунктів виступили кандидати психологічних наук і магістри психології та педагогіки. Описано етапи його створення (адаптація тверджень до вітчизняних реалій, формування критеріїв добору тверджень та їх формулювання; первинна перевірка валідності та надійності питальника, статистичне опрацювання одержаних первинних даних із визначенням відповідних статистичних показників; удосконалення тверджень і випробовування вдосконаленого варіанта, перевірка надійності, критеріальної та конструктивної валідності), викладено методи перевірки валідності та надійності шкал, характеризуються відповідні статистичні показники, викладається стимульний матеріал питальника, що включає інструкцію досліджуваному, перелік пунктів п'яти шкал («Уявлення про життя», «Уявлення про Бога», «Уявлення про інших людей», «Уявлення про природу», «Уявлення про себе»), бланк для відповідей, перелік прямих і зворотних тверджень у шкалах, коди їх переведення відповідей у бали. Виділено типи уявлень респондентів за окремими шкалами (1) позитивно-конструктивний, гармонійний; 2) позитивно-дисгармонійний; 3) негативно-дисгармонійний; 4) негативно-деструктивний), аналогічні типи узагальнених світоглядних уявлень досліджуваного. Зазначається, що отримані дані можуть бути використані в консультативній, корекційній та психотерапевтичній діяльності практичного психолога.

Ключові слова: уявлення особистості, валідність, надійність, діагностичні шкали, статистичні показники, типи уявлень.